

Volume I (2015)

F. IŞIK, *Uygarlık Anadolu'da Doğdu*. İstanbul 2012. Ege Yayınları, 499 sayfa (536 resim ile birlikte). Çev.: Fahri IŞIK – Erhan BOZKURT. ISBN: 9786055607890

Osman Çağlar EKİZ

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume I: Ocak-Aralık 2015) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Künye F. IŞIK, *Uygarlık Anadolu'da Doğdu*. İstanbul 2012. Ege Yayınları, 499 sayfa (536 resim ile birlikte). Çev.: Fahri IŞIK – Erhan BOZKURT. ISBN: 9786055607890 Tanıtın: Osman Çağlar EKİZ, *Libri I (2015)* 33-35. DOI: 10.20480/lbr.2015115460

Geliş Tarihi: 21.08.2015

Kabul Tarihi: 25.08.2015

Online Yayın Tarihi: 28.12.2015

URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2015115460>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

F. IŞIK, Uygarlık Anadolu'da Doğdu. İstanbul 2012.
Ege Yayınları, 499 sayfa (536 resim). Çev.: Fahri IŞIK – Erhan BOZKURT.
ISBN: 9786055607890

Osman Çağlar EKİZ*

Fahri Işık'ın neredeyse çeyrek asır boyunca yazdığı makalelerden oluşan eser, Anadolu'nun özellikle batısının gelişim ve varoluşunun Hellen temellerine dayandırılmasındaki ön yargıları kırmak amacıyla derlenmiştir. Eser yoğun bir resim derlemesiyle belgelendirilerek bize sunulmaktadır. Genel olarak mimari, resim, yontu, yazı ve biçem irdelemeleri yer almaktadır.

Uygarlık Anadolu'da Doğdu adlı çalışma çeviri ve yayın hazırlıkları tamamlandıktan sonra Ege Yayınları tarafından 2012 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eser *İçindekiler* (7), *Başlarken* (9-21), yirmi makale ve makale başlıkları içerisinde bulunan eklemelerin yer aldığı bölümlerden (23-379) oluşarak devamında bunu takip eden *Kısaltmalar* (403), *Resim Kaynakçası* (405-408), *Dizin* (409-442) ve *Levhalar* (499-588) ile sonlanır.

Başlarken (9-21) kısmında çalışmanın amacı verilmektedir. Batı uygarlıklarının öğretilerindeki *Doğu Yunan* ve F. Işık ile duymaya başladığımız *Anadolu-İon* kavramları hakkında irdeleme ve Hellenleşme süreci üzerine eleştiri yer almaktadır. Sanatın ve yaratıcılığın çıkış yeri olarak gösterilen Hellas'ın aslında bunu yaparken temelde birçok yerden olduğu gibi Anadolu'dan da etkilendiğine değinilir. M. Atıcı ve R. Tekoğlu ile kaleme aldığı *Karabel Geçidi Yakınındaki Karakuyu'dan Hitit Sonrası Kral Dikmetaşı* (23-59) adlı ilk makale Küçük Menderes Vadisi üzerindeki Karakuyu Köyü'nde yer alan ve önemli bir doğal geçiş kapısı yakınındaki dikme taş üzerinedir. Bir parçası ele geçmiş kabartmanın Hitit Dönemi biçimine sahip diğer örnek kabartmalarla benzerliği ve özellikle içerdiği özgün hatları karşılaştırmalı incelemelerle ele alınmaktadır. Üzerindeki Mira Kralı Takasna'ya ait olduğu belirtilen Luvice yazıt sayesinde eserin kesin tarihi de saptanabilmiştir. *Büyük Yontu Sanatının İonia'da Başlangıcı* (61-70) başlığıyla, çoğu araştırmacı tarafından Dedalik Dönem Girit yontu biçiminin öncü olarak kabul edildiği gerçeğinin zamanla değiştiğine, aslında Samos'un sanatsal ve anıtsal yapıtlarının ayrıntılarına bakılarak bu yaratıcılığın erken örnekler olduğuna değinilmektedir. MÖ VII. yüzyılda heykel sanatının asıl yaratıcısı Mısır ile arasındaki bağları gelişmiş olan İon'un bunu sanatsal yorumu ile harmanlaması anlatılmaktadır. Ege ve Samos'taki örnek azlığının ileride daha kesin yargılara varılmasına yardımcı olacağı çıkarımı yapılmıştır. *Kıvrımın ve Gülümsemenin Ege'de Ortaya Çıkışı* (71-88) başlığında Anadolu içlerindeki örneklerin kıvrım işlemelerinde doğal yakalamaya çalışması ve kendine özgü örgeleri işleyişi; hatta doğal gülümsemenin doğulu biçimin içinde barındığı aktarılmaktadır. *Phryg Erken Kybele Resimlerinin Ortaya Çıkışı ve İon Yontusuna Etkisi* (89-119) adlı makalede İon ve Phryg

* M.A., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. osman.c.ekiz@gmail.com

yontularının giysi düzenlemesi, yüz, saç, başlık ve kullandıkları simge incelemeleri anlatılmaktadır. Phryg yontusundaki karışık Anadolu ve Güneydoğu Anadolu kültürünün batıya aktarılışına değinilmektedir. *Ephesos Artemis Tapınağı Fildişi Yontucukları* (120-137) adlı çalışmada yerel İon yapıtı olan yontucukların yerel atölyeler tarafından nasıl da Anadolu örgeleri işlediğine ve Doğu unsurunun bir ayırmadan ziyade değişim süreciyle alakalı olduğuna değinilir. Bu atölyelerin farklı ustalarla çalışmış olabileceğine yer verilmektedir. *Elmalı D-Tümülüsü Yontucukları* (139-158) başlığıyla yine Ephesos atölyelerinden çıkmış olması gereken yontucuklardaki İon ve yerel unsurlarının birlikte işlenişi anlatılmaktadır. Yontucukların tanrısal mı, yoksa insan olarak mı verilmek istendiğine değinilmektedir. Buluntuların geldiği tümülüslerin sahipleri üzerine düşünceler aktarılmaktadır. *Pişmiş Toprak İon Kuşlu Korelerinin Biçem Gelişimi* (159-173) başlığı altında pişmiş toprak İon kuşlu kore'lerinin giysi üzerindeki doğal kıvrımın verilmesi ve diğer bölgelerin çağdaş bir şekilde bu sanat akımını takip edişi hakkında bilgiler bize sunulmaktadır. *Hellen Mucizesi Var mıydı* (175-192) adlı makalede genel olarak yazarın tüm makalelerinde değindiği etkileşim ele alınır. MÖ 547 Pers egemenliği ile İon ustalarının bu baskıdan demokratik düzenin yaşandığı Atina baharına kaçmasının Hellen yaratıcılığının temelinde nasıl bir etken olduğuna değinilmektedir. *Kebe Kaya Kabartmasındaki Hitit-İon Alaşımı Üzerine* (193-202) adlı çalışmada Yeni Hitit Dönemi'ne tarihlenen kabartma, mihrap, duruş, yüz ve giysi gibi ayrıntılarla tamamen incelenerek etkilenmiş olabileceği unsurlarla birlikte neden Geç Hitit Dönemi'ne ait olması gerektiği sunulmaktadır. *İğli Tanrıça* (203-212) başlığında iğn Anadolu tanrıçası simgelerinden oluşu ele alınmaktadır. İon etkilerinin Phryg ustaları üzerine etkisi incelenmekte; hatta İon yontu okullarında eğitim almışlığı olası Anadolu ustalarına değinilmektedir. *Letoon'dan "eni mahannahi"nin İnsansı Yarım Yontusu* (213-220) başlığında Letoon'dan ele geçen yerel tanrı eni mahanni olması gereken yarım torso'nun Neolitik gelenekten bu yana yarı işlenmiş insansı betilerin tanrısal değeri anlatılmaktadır. Ayrıca yontunun Lykia Bölgesi'ndeki diğer yontular ile arasındaki farklılık ve benzerlikleri sunulmaktadır.

Bu kısma kadar yontu incelemelerinin yer aldığı makaleler bulunmakta, sonrasında mimari incelemelerin yer aldığı makalelerle devam etmektedir. *Pişmiş Toprakta Duvar Kaplama Levhalarının Anadolu'da Ortaya Çıkışı Üzerine* (221-246) adlı başlık altında özgün Phryg mimari bezemesi olan pişmiş toprak duvar kaplama levhalarının kullanım amaçları ve alanları, çömlekçilik betileriyle olan alakası, kullanılan betimler ve bu betimler üzerinden karşılaştırmalar yapılarak tarihlenmesine yer verilmektedir. *İon Mimarisinin Başlangıcı Üzerine* (247-261) adlı çalışmayla Hellen tapınaklarındaki planın temelinde yatan megaron'un Troya ile olan ilişkisi ve Samos Herai-on'unda yaratılan İon mimari tasarımının öncü olarak kabul edilen diğer yapılarla olan bağlantılı incelemeleri, Anadolu'daki uygarlıkların kent uygulamaları ve mimarisine bakılarak diğer Hellen mimari sistemleri üzerine etkileri veya etkileşimleriyle anlatılmaktadır. *Anadolu Revak'ından Hellen Stoa'sına* (263-273) adlı makale İçindekiler kısmında basım hatası nedeniyle yer almamış olmalıdır. Çalışmada tapınak mimarisine bağlantılı olarak gelişmiş stoa'nın yine Hitit ve Urartu tapınaklarında yer alan revağın peripteral bir formdan ziyade stoa gelişimiyle olan alakası ele alınmaktadır.

Bu kısımdan itibaren ise tapınım ve din algısı üzerine yapılan çalışmalar yer almaktadır. *Phryg Kaya Anıtlarının Ortaya Çıkışı Üzerine* (275-292) başlığında Phryg kaya anıtlarının Urartu kaya mezarı ve Yeni Hitit yontu biçemi etkileriyle olan bağlantısı sunulmaktadır. Anadolu tanrılarının doğanın kendisinde oluşunun kabulü ve açık alan tapınımlarıyla yerel etkilerin bir sonucu olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Lykia ve Paphlagonia'yla olan etkileşime de değinilmektedir. *Gömütleri*

Işığında Phryg Hanedanlarının Tanrılaşması (293-310) adlı çalışmada Yeni Hitit krallarının Urartu'da olduğu gibi tanrısallaşarak *kral kültü* oluşumunda Anadolu üzerine olan etkisi ele alınmaktadır. Biçem ve gömüt geleneğinde yine bu etkilerin izleri örneklerle açıklanmaktadır. *Karialı Dağ Egemeni ve O'nun Kbid'deki Kutsal Taşı* (311-325) başlığında Neolitik Çağ, Çatal Höyüğü'nde gördüğümüz boğa üzerindeki, tanrısallığa sahip sakallı erkek betisinin zaman içerisinde Anadolu'daki tüm halklarda da devam ettiğine, hatta baş tanrı özelliğine sahip olduğuna değinilmektedir. Lykçe adı Kbid olan Kaunos'taki gök tanrısı temsil eden kutsal taşın Hellen geleneğinden ziyade Anadolu tapınım gelenekleriyle olan bağlantısı anlatılmaktadır. *İlion Athena Ergane'si ve Pergamon Athena Nikephoros'u Işığında Anadolu Athena'sı Üzerine* (326-336) adlı çalışmada İlias kült yontusu Ergane'nin giysi unsurlarının Hitit biçemiyle alakası, Pergamon'dan Athena Nikephoros'un Ephessos Artemis'ine benzer yapısı ve bu iki tanrıçanın temelindeki düşüncenin Anadolu'daki Ana Tanrıça Kybele tapınımının olduğu anlatılmaktadır. *Neolitik Çağ'dan Klasik Dönem'e Anadolu-Eski Phryg Ana Tanrıçası* (337-377) başlığı altında Neolitik Çağ'da Çatal Höyük ve Hacılar'da görmeye başladığımız toprağı ve bereketi temsil eden Ana Tanrıça kültünün verimli Anadolu topraklarındaki değerine ve sürekli varoluşuna, sonrasında ise erili temsil eden Gök Tanrı kültünün yanında devamlı yer almasına değinilmektedir. Ayrıca bu kültün diğer Anadolu toplumlarındaki isimsel ve biçimsel değişimiyle Hellen tanrıçaları üzerindeki etkisi sunulmaktadır.

Son makalede etkileşim son bir örnekle ele alınmaktadır. *Polyksena Lahdi'nin Anadolu-İon Vasfı* (379-404) adlı çalışmanın içeriğinde Kızöldün Tümülsü'nde ele geçen Polyksene Lahdi'nin sipariş edeninin ve sahnelerdeki mitolojik betilerin diğer mezarlar ile olan bağlantısına değinilmektedir. İonlu ustalarının daha öncesinde gelen yaratıcılığı işlediği ve ilerletmeye devam ettiği biçem irdelenmektedir. Bu gömüt geleneğini popüler yapanın ise, yine yaratıcı dokunuşları yapan *Anadolu-İon'un* kendisi olması gerektiği üzerine incelemeler aktarılmaktadır.

Sonuç olarak, şu anki çalışma ve materyal kültür kalıntılarıyla desteklenen Anadolu ve Batı Anadolu halklarının Neolitik Çağ'dan bu yana bu topraklarda olduğu açıktır. Batı Anadolu halklarının Karanlık Çağ ile bir anda ortadan kaybolup yerine Hellenlerin gelip toprağı bereketlendirmesiyle sanat ve düzen getirmiş olduğu kabul edilemez. Aksine sanatta esinlenmeleri ve biçemin temelini bu topraklardan aldığı görülmektedir. Batı'nın çalışmalarını medeniyet add ederek bunları bilimin temelindeki sorgulayıcılık olmaksızın kabul etmenin yanlışlığına düşmemek gerektiğini sadece arkeolojide değil, her bilim dalında geçerli olduğunu yadsımamak gerekir.